THE INVARIANCE PRINCIPLE: A PRINCIPLE OF SEMANTIC CREATIVITY?

Elena Faur, Scientific Researcher, PhD, "Sextil Pușcariu" Insitute of Linguistics and Literary History, Cluj-Napoca

Abstract: The aim of the present paper is to challenge, from the perspective of Coserian integral linguistics, the concept of Invariance Hypothesis (know also as The Principle of Cognitive Invariance), developed by G. Lakoff and M. Turner (1989) within the framework of Conceptual Metaphor Theory. In its originary theoretical framework, the Invariance Hypothesis has been conceived as a principle of semantic creativity, which applies not only to metaphors in everyday language, but also to the entire domain of human metaphorical and cultural manifestations. The "constraining" and "guiding" functions of metaphorical creativity, assigned to this principle, have been strongly criticized from within the cognitive orientation (see, for example, Stockwell 1999, Santibáñez Sáenz 1999, Jäkel 2002 etc.) as well as from outside cognitive semantics (see, for example, Borcilă 1997a, 1997b, 2001, Faur 2012 etc.). These researches have demonstrated both that this principle is "empirically falsifiable" and it raises difficult problems in order to account for the cognitive and creative character of metaphor. Our paper articulates a constructive critic from the conceptual perspective of the present day developments in the integralist studies and particularly points toward the problems that arise, when assuming the cognitive principle, in explaining the creative and cognitive aspect of metaphorical semantics in everyday language. We will ground therefore our argumentation on the already addressed critic discussions in the field, but make a special use of P. Stockwell (1999) objection against the guiding role of this principle in metaphoric mapping. In conclusion, we will argue for a welcome convergent position of P. Stockwell research and the integralist one, for which semantic creativity emerges in the cognitive medium of the language.

Keywords: Conceptual Metaphor Theory, cognitive semantics, integral linguistics, Invariance Hypothesis, semantic creativity.

„Principiul Invarianţei Cognitive" este propus de către G. Lakoff şi M. Turner (1989) în cadrul teoriei metaforei conceptuale. Această teorie, elaborată de semanticienii cognitivişti G. Lakoff şi M. Johnson (1980), se caracterizează prin caracterul nonretoric propus în abordarea metaforei. În acest sens, ea este compatibilă cu viziunea asupra metaforei propusă de Coşeriu în 1952 şi dezvoltată, mai recent, în cadrul Studiilor Integraliste clujene, sub îndrumarea lui M. Borcilă. Lucrarea noastră încercă o articuleze, din perspectiva integralismului actual, o critică constructivă la adresa teoriei metaforei conceptuale, mai precis la adresa principiului investit cu de „ghidaj" şi „limitare" a creativităţii metaforice şi a imaginaţiei umane: Principiului Invarianţei Cognitive.

Există cel puţin *trei coordonate esenţiale* care pun în lumină noutatea concepţiei cognitiviste în raport cu câmpul tradiţional al cercetării metaforei. (1) Teoria metaforei conceptuale propune o redefinire a metaforei: metafora nu mai este înţeleasă ca un „ornament stilistic" sau un „element figurativ al vorbirii", ci, dimpotrivă, prin metaforă are loc o conceptualizare de *conţinuturi cognitive noi* pentru aspecte inedite ale experienţei. (2) Metafora este o structură conceptuală a *gândirii* şi nu a *limbajului*. Metaforele nu sunt „expresii metaforice" lingvistice, ci *structuri conceptuale* sau *metafore conceptuale* care pot fi identificate la un nivel anterior manifestării lor în limbaj[1]. De exemplu, „*Am intrat în* această *relaţie* plin de speranţă. Abia mai târziu am realizat în ce *m-am băgat*." sunt manifestări lingvistice de suprafaţă ale metaforei conceptuale RELAŢIILE SUNT

[1] Deşi ideea a fost acceptată iniţial fără rezerve în ştiinţele cognitive, în ultimii ani ea a fost pusă sub semnul întrebării de mulţi cercetători care au subliniat rolul important al limbajului în producerea şi înţelegerea metaforei.

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

CONTAINERE (sau CONŢINĂTOARE). (3) În ceea ce priveşte principiul funcţional al acestor metafore, metafora conceptuală presupune o „conectare sistematică" („cartare metaforică" sau „proiecţie metaforică", v. Lakoff, Johnson 1980/2003) între două domenii conceptuale, un domeniu-sursă (DS) şi un domeniu-ţintă (DŢ). În cazul metaforei conceptuale de mai sus, RELAŢIILE SUNT CONTAINERE, DS este „containerul", iar DŢ sunt „relaţiile". Domeniul-sursă trebuie să fie întotdeauna mai concret, iar domeniul-ţintă mai abstract. Conţinutul metaforic nou se creează prin proiecţia de la domeniul-sursă la domeniul-ţintă a unei imagini gestaltice schematizate (pe care ei o numesc „structură schematic-imagistică") a conceptului din domeniul sursă. Structurile schematic-imagistice care se cartează de la un domeniu-sursă la un domeniu-ţintă se convenţionalizează prin funcţionarea lor în vorbire şi formează modele cognitive idealizate sau structuri gestaltice complexe care constituie domenii ale cunoaşterii.

Principiul Invarianţei Cognitive pe care îl vom aborda în continuare se referă la necesitatea de a „păstra", în cartarea metaforică, „forma generică globală" atât a domeniului-sursă, cât şi a domeniului-ţintă. Ulterior anului în care a fost formulat iniţial de către G. Lakoff şi M. Turner (1989), acest principiu a fost dezvoltat, în studii paralele, individual de către fiecare dintre cei doi (v. Lakoff 1990, 1993; Turner 1990, 1992, 1993).

În formularea lui cea mai cuprinzătoare, Principiul Invarianţei Cognitive este menit să se aplice nu doar metaforelor din vorbirea cotidiană, ci întregii sfere a manifestărilor metaforice şi culturale umane. Sintetizând, putem clasifica fenomenele subordonate de Lakoff şi Turner (1989) rolului constrângător al Principiului Invarianţei Cognitive în cel puţin trei clase: (1) metaforele convenţionalizate şi metaforele noi din vorbirea obişnuită a căror finalitate este conceptualizarea unor aspecte inedite ale experienţei umane în lume; (2) expresii, proverbe şi zicători prin care se încearcă interpretarea şi explicarea unor aspecte ale sensului acestor experienţe; (3) metaforele poetice, care depăşesc nivelul propriu-zis al limbajului şi prin care se creează „semnificaţii noi ale faptelor"[2]. În continuare ne vom referi doar la primele două clase de fenomene.

Principiul Invarianţei introduce o „constrângere asupra metaforei", mai precis asupra schemelor imagistice care au rolul de a structura imaginile în cartarea de la sursă la ţintă. El apare definit, în cele două perspective individuale, astfel:

„Metaphorical mappings preserve the cognitive topology (this is, the image schema structure) of the source domain" (Lakoff 1990: 54). Sau: „In metaphor, we are constrained not to violate the image-schematic structure of the target" (Turner 1992: 729).

„Constrângerea" vizată de ambii autori se referă la „structura schematic-imagistică" şi este corelată cu disocierea efectuată de G. Lakoff şi M. Johnson (1989) între două nivele ale acesteia, un nivel „specific" şi unul „generic"[3]. Nivelul „specific" este un nivel inferior, mai bogat în detalii, pe când nivelul „generic" înfăţişează doar „elementele structurale", care sunt mai generale, şi prin urmare, mai lipsite de detalii. Într-o metaforă precum VIAŢA ESTE O CĂLĂTORIE putem disocia, în termenul metaforic sursă, două tipuri de scheme: schemele specifice, de tipul CĂLĂTORIEI, şi schemele generice, de tipul ACŢIUNII. Se poate observa că schema CĂLĂTORIEI este „o instanţă" a schemei generice a ACŢIUNII (v. Turner 1992: 729) şi că, astfel, fiecare schemă specifică prezintă şi „o structură generică" (Lakoff, Turner 1989: 82). La rândul ei, schema generică sau nivelul „generic" poate fi captat prin câţiva „parametri" precum: (1) „*categorii ontologice*" (stări, entităţi, evenimente

[2] Pentru invalidarea ipotezei invarianţei cognitive în metafora poetică, a se vedea Borcilă (1997a, 1997b, 2001) şi Faur (2012).

[3] Disocierea între un nivel „generic" şi unul „specific" se aplică atât termenului sursă al metaforei, cât şi celui ţintă.

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

etc.); (2) „*aspecte ale fiinţei*" („atribute", „comportament" etc.); (3) „*forma evenimentului*" (liniar sau ciclic, permanent sau instantaneu, care creează, distruge entitatea sau care păstrează entitatea etc.); (4) „*relaţii cauzale*" (care duc la distrugere, care creează, care fac posibil, care rezultă din etc.); (5) „*modalităţi*" (necesitate, posibilitate, obligaţie, modalitate etc.). Cel de-al doilea termen care intră în procesul metaforic, VIAŢA, prezintă şi el atât un nivel generic – a cărui structură este cea de EVENIMENT –, cât şi unul specific – ale cărui detalii provin (a) din specificarea parametrilor de nivel generic şi (b) din detaliile nivelului inferior (v. Lakoff, Turner 1989: 81-82). Astfel, schema generică a EVENIMENTULUI este „umplută" de „parametrii" generici şi de detaliile nivelului specific. În cazul schemei VIEŢII, „forma evenimentului" este una extinsă pe o perioadă nedefinită de timp; „structura cauzală" a evenimentului presupune atingerea unui punct final, în urma căreia entitatea este distrusă; „modalitatea" este cea a necesităţii. Evenimentul „viaţă" poate fi înţeles „în termenii" multor acţiuni, dar, conform Principiului Invarianţei Cognitive, „in each case, the source domain action preserves the general shape and causal structure of the [JOURNEY] schema"(*ibidem*: 82).

Structura schematic-imagistică constituie factorul constrângător al cartării metaforice şi vizează, de fapt, o constrângere asupra „informaţiei" care se cartează între cele două modele cognitive idealizate – respectiv domeniul-sursă şi domeniul-ţintă. G. Lakoff şi M. Turner (1989) ilustrează cum se produce transferul „informaţiei" în metaforele convenţionalizate din vorbire prin exemplul metaforei VIAŢA ESTE O CĂLĂTORIE. În procesul metaforic, domeniul-sursă aduce o „cunoaştere" de natură schematic-imagistică asupra călătoriei care este cartată la domeniul-ţintă, viaţa. Astfel, atunci când înţelegem metaforic viaţa în termenii călătoriei, „cunoaşterea" noastră asupra călătoriilor – respectiv faptul că acestea angajează *anumite persoane*, că există un *parcurs* al călătoriei, că există *un început* şi *un punct final* al acesteia sau că anumite călătorii *au o anumită destinaţie*, pe când altele nu vizează nici o destinaţie precisă etc. – este folosită pentru înţelegerea vieţii:

„To understand life as a journey is to have in mind, consciously or more likely inconsciously, a correspondence between the traveler and a person living a life, the road traveled as the 'course' of a lifetime, a starting point and the time of birth, and so on" (Lakoff, Turner 1989: 61).

Cunoaşterea noastră asupra călătoriilor este, la rândul ei, structurată prin schemele imagistice care, fiind structuri diagramatice, extrem de „scheletice" şi de generale, permit identificarea atât a componentelor generale ale unei călătorii – călător, un punct iniţial de pornire, un punct final al destinaţiei, un drum de parcurs – cât şi a altor componente, accesorii, precum: impedimente întâlnite în drum, vehicule cu care se face călătoria, însoţitori sau ghizi etc. Exemple de expresii lingvistice care se bazează pe această metaforă conceptuală pot fi: *Nu a reuşit nimic în viaţă., A ajuns să facă în viaţă ceea ce îşi dorea., A ajuns aşa de departe, dar a lăsat totul baltă şi a luat-o de la început. Este pe drumul cel bun.* etc.

M. Turner (1990) argumentează că în cartarea „schemei conceptuale a sursei" (CĂLĂTORIA) la „schema conceptuală a ţintei" (VIAŢA) în metafora VIAŢA CA O CĂLĂTORIE, Principiul Invarianţei Cognitive ar interzice cartarea a două elemente din domeniul-sursă la un element în domeniul-ţintă: „to map two distinct components in the source onto one component in the target would be to destroy the identity of that one component in the target" (Turner 1990: 248). Din acest motiv, expresii metaforice de tipul *Sunt un călător pe drumul vieţii şi destinaţia sunt eu*. ar viola structura de nivel generic a ţintei. Explicaţia acestei „încălcări" a structurii de nivel generic a ţintei ar avea în vedere faptul că ceva identificat, în domeniul-sursă, prin parametrul de nivel generic al categoriilor

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

ontologice drept o entitate, devine, în domeniul-ţintă, altceva decât este ea însăşi, respectiv destinaţia călătoriei. Pe de altă parte, cum susţine M. Turner (1990: 248), două entităţi din domeniul-sursă, respectiv agentul şi destinaţia – care funcţionează ca două componente distincte ale schemei căii – ar fi cartate la un singur component în domeniul-ţintă care, la rândul lui, ar trimite la două ipostaze contrarii ale agentului: ipostaza de subiect care cunoaşte şi cea de subiect cunoscut. Explicaţia rămâne totuşi vulnerabilă, dat fiind că o astfel de expresie sau expresii similare nu ar fi, în fond, imposibile în vorbirea obişnuită. Fără a putea intra, aici, în detalii, din perspectiva semanticii integrale coşeriene în care ne situăm, astfel de eşantioanear putea fi foarte uşor explicate prin operaţii semantice mai complexe, în urma cărora „incongruenţa" care intervine în actul de designaţie să fie suspendată prin găsirea unui nivel mai adânc al „adecvării" la *sens* (prin care s-ar stabili, de fapt, o nouă congruenţă)[4].

În varianta puternică formulată de Lakoff (1990), acesta susţine că structura de nivel generic a ţintei este în totalitate ocupată de structura schematic-imagistică, cartată de la sursă la ţintă, şi că întreaga gândire abstractă ar funcţiona în acest fel. Această formă a Principiului Invarianţei a fost sancţionată ca introducând o constrângere mult prea puternică şi extrem de discutabilă asupra metaforei şi a fost respinsă de numeroşi cercetători, printre care chiar de M. Turner însuşi (v., în special, Turner 1990, Santibáñez Sáenz 1999, Stockwell 1999). Din punctul nostru de vedere, această formă a Principiului Invarianţei atrage după sine o negare atât a *caracterului cognitiv* al metaforei, cât şi a celui *creativ*. Rolul imaginaţiei apare aici diminuat în mod substanţial şi nu poate depăşi „structurile schematic-imagistice", care au emers în interacţiunea corpului cu lumea. În aceeaşi linie de argumentaţie, M. Borcilă (1997a) precizează că „presupoziţiile" care stau la baza acestui principiu – a căror „validitate" nu a fost nici dovedită, nici nu a putut fi „stabilită" în cercetările întreprinse în domeniu – ridică „dificultăţi teoretice" de nedepăşit atât „for a general theory of metaphorical meanings", cât şi „for a much needed functional discrimination of *poetic* metaphor" (Borcilă 1997a: 98-99; v. şi nota 96). Infirmarea caracterului creativ al metaforei atrage după sine şi infirmarea caracterului cognitiv. Dacă structura de nivel generic a domeniului-ţintă conservă structura schematic-imagistică a domeniului-sursă şi dacă „all forms of abstract inference, all details of image-mappings, and all generic-level structure arise via the Invariance Hypothesis", cum afirmă Lakoff (1990), atunci cum se mai poate vorbi despre un act eminamente cognitiv (şi creativ) în metaforă? Încă din 1980, când G. Lakoff şi M. Johnson (1980) au propus pentru prima dată regândirea metaforei într-un sens nonretoric, ei şi-au asumat sarcina de a demonstra tocmai *creaţia de conţinuturi cognive noi*. Or, prin constrângerile impuse de Principiul Invarianţei, nu poate fi presupus sau demonstrat nici un „spor cognitiv": introducerea principiului propune, mai degrabă, o degradare şi o alunecare totală înspre exact acel tip de concepţie pe care aceşti cercetători îşi asumaseră iniţial sarcina de a o renega definitiv (v. Lakoff, Johnson 1980). În opoziţie cu teoria cognitivă a metaforiei, miza concepţiei integraliste asupra metaforicului – propusă pe baze teoretice diferite şi într-un cadru cu adevărat nonretoric sau cognitiv iniţial de E. Coseriu (1952/1985) şi, ulterior elaborată de M. Borcilă – este tocmai de a explica „sporul de conţinut cognitiv" care se realizează prin procesul metaforic. Astfel, dezvoltând ideile coşeriene privind „creaţia metaforică **în limbaj**", M. Borcilă (2013) subliniază că dimensiunea fundamentală a metaforei sau metasemiei[5], cum o numeşte autorul, în raport cu

[4] A se vedea, în acest sens, distincţia coşeriană între cele trei planuri ale limbajului (universal, istoric şi individual), cele trei tipuri de conţinut (designaţie, semnificat şi sens) şi tipurile corespunzătoare de suspendare (a incongruenţei prin corectitudine şi a corectitudinii prin „adecvarea" la senul textual) (Coşeriu 1985).

[5] Distincţia dintre *metasemie* şi *metaforie*, elaborată de M. Borcilă, se întemeiază pe „dihotomia funcţională" a celor două tipuri de metaforă – metafora lingvistică cu funcţie 'expresivă', respectiv metafora poetică cu

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

semia (sau semnificatele primare) o constituie „*adăugarea de conţinut cognitiv*”. „Sporul de conţinut cognitiv” se realizează printr-un „*salt semantic*” în raport cu entităţile semice primordiale, cuprinse în dinamica metaforică. Prin urmare, procesul metasemic *în limbaj* este orientat înspre *specificarea semantică* a unor aspecte concrete ale experienţei noastre, şi, astfel, principiul funcţional metasemic nu „infirmă” „experienţa noastră obişnuită” în lume, ci o îmbogăţeşte şi o nuanţează. M. Borcilă subliniază tranşant că doar în acest sens, am putea „accepta”, deşi doar „*cu foarte importante amendamente*”, un anumit „rol ‘orientator’ şi ‘constrângător’ sau ‘limitativ’”, iar acest rol poate fi menţinut „numai în spaţiul proceselor creatoare [„expresive”] *din interiorul cadrului funcţional al limbajului*” (Borcilă 1997b: 16, subl. a.)[6].

Nici forma moderată a principiului, prezentată de M. Turner, potrivit căreia structura schematic-imagistică a sursei nu se suprapune celei a ţintei nu reuşeşte să depăşească aceste probleme. Spre deosebire de Lakoff, M. Turner (1990: 253-254) admite că anumite componente ale structurii sursei rămân deoparte în cartarea la structura de nivel generic a ţintei. Argumentele lui M. Turner în favoarea unei poziţii moderate în adoptarea acestui principiu au constituit punctul de pornire în critica severă pe care o aduce acestei Ipoteze a Invarianţei Cognitive P. Stockwell (1999). Autorul subliniază că nici în acest caz nu este vorba de o formă moderată a definirii ipotezei invarianţei ci, în realitate, problema vizează un fenomen cu totul diferit: „This is an entirely diferent matter, and not just one of degree”. Este vorba despre **aspectul creator şi cognitiv al metaforei**, discutat şi de noi anterior:

„It raises the question: how do we ‘preserve’ the image-schematic structure of something that is currently *in the process of being constructed*? This is a question to ask in relation to conventionalized metaphor but it is especially pertinent in the case of novel metaphors being realized *for the first time*.” (Stockwell 1999: 128).

Însemnările care ne-au adus în acest punct ne fac să ne întrebăm dacă acest principiu este cu adevărat necesar. Lakoff (1990) susţine că el ar fi rezultatul generalizărilor pe baza cercetărilor empirice şi, astfel, „an empirical hypothesis”. Prin urmare, nu am putea face, în nici un fel, abstracţie de el. În felul în care a fost conceput, acest principiu este menit să constrângă nu numai gândirea metaforică din vorbirea obişnuită, ci şi întreaga gândire metaforică, obişnuită şi poetică, fapt care ar impune o „limitare” majoră asupra întregii creaţii culturale, bazate pe metaforă (v. Lakoff, Turner 1989). Într-un studiu care se focalizează cu preponderenţă asupra aplicabilităţii acestui principiu în discursul religios, O. Jäkel (2002) demonstrează că acest principiu „is simply to vague to be falsified empirically” şi că, în nici un caz, nu poate fi considerat o „ipoteză empirică”. Convingerea noastră este că el trebuie mai degrabă înţeles, ca în cazul multor alte concepte vehiculate de semantica cognitivă americană, drept *un construct teoretic necesar pentru explicarea liniei continue postulate de la percepţii la limbaj şi chiar dincolo de limbaj, extinzându-se asupra întregii cunoaşteri umane (cu singura variaţie a diverselor grade de abstractizare implicate în acest proces)*. În ultimă instanţă, este vorba despre o încercare de a impune cu orice preţ o „teorie a întrupării cogniţiei”. În această încercare, modalitatea aleasă în explicarea diverselor

---

funcţie „creatoare de lumi”. Ea a fost propusă în strânsă corelaţie cu *principiul funcţional* specific – lingvistic vs. translingvistic sau poetic – care guvernează fiecare dintre aceste două tipuri de metaforă. În contrast cu *metasemia* din limbaj, *metafora poetică* trece dincolo de limitele primului nivel semantic al limbajului şi instaurează o „lume imaginată”, creată prin dinamica metaforică internă a textului poetic.

[6] În nici un caz, acest rol nu va putea fi menţinut şi va trebui „respins” „în mod hotărât, pentru cadrul funcţional al procesului nuclear de ‘c r e a ţ i e d e l u m i’ sau ‘revelator’” („ce trebuie presupus, conform acestei concepţii la baza imaginaţiei literare, mitico-religioase, metafizice şi constructiv-ştiinţifice”) (Borcilă 1997b: 16; v. şi Borcilă 1997a).

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

concepte şi fenomene – ca, de altfel, şi în cazul principiului în discuţie –, este una mai puţin obişnuită: ceea ce urmează a fi explicat este considerat, de la început, o „*cerinţă prealabilă*" în explicaţie şi nu, cum ar fi firesc, „*consecinţa*" sau *rezultatul* explicaţiei înseşi[7].

Pentru semanticienii cognitivişti, Principiul Invarianţei Cognitive pare a-şi găsi cea mai elocventă justificare în expresii, proverbe şi zicători[8]. Identificând în aceste nuclee minimale nişte metafore globale, Lakoff şi Turner (1989) argumentează că proverbele încapsulează o „cunoaştere abstractă" care se bazează pe aceeaşi operaţie de cartare a informaţiei de la un nivel specific la un nivel generic. În cartarea metaforică presupusă de aceste microtexte, „constrângerea" impusă de structura de nivel generic a ţintei este susţinută mult mai pregnant de rolul de „ghidaj" pe care îl exercită modelul „Marelui Lanţ al Fiinţei", conceptualizat, de asemenea, de G. Lakoff şi M. Turner şi al cărui conţinut este explicat *in extenso* în studiul lor din 1989 (Lakoff, Turner 1989). „Marele Lanţ al Fiinţei" este definit de cei doi semanticieni cognitivişti ca un *model cognitiv global şi fundamental* pentru gândirea noastră, care funcţionează ca un „fundal" cognitiv intuitiv şi „inconştient" be baza căruia „we make sense of and impose order in universe" (v. Lakoff şi Turner 1989: 166-181). Lakoff şi Turner afirmă că acest „model al lumii" se află nu numai la baza modului nostru obişnuit de a vorbi, ci şi la baza „înţelegerii" „concepţiilor despre lume" din poezie, ştiinţă, mitologie etc.[9] Definit foarte sintetic, acest model al lumii este un model de natură schematic-imagistică prin care se reperează un nivel intuitiv al cunoaşterii lumii (elementele sale formează „ a complex commonsense theory of how things are in the world" – Lakoff, Turner 1989: 171) şi al unităţii acesteia. El cuprinde două componente esenţiale: (1) o „*ierarhie a felurilor de fiinţă*" – obiecte inanimate, plante, animale, oameni – definite prin „*proprietăţile*" lor *caracteristice* (drept parametri de nivel generic în metaforă) –fizice, funcţii vegetale, comportament instinctual, raţiune; (2) o „*teorie a naturii lucrurilor*", potrivit căreia fiecare formă de fiinţă este caracterizată de anumite trăsături esenţiale sau „esenţe" (de exemplu, plantele sunt caracterizate de trăsături biologice), iar aceste „esenţe" determină un anumit tip de comportament; în funcţie de ierarhia stabilită în „Marele Lanţ", trăsăturile de comportament sunt: inert, vegetal, acţional, raţional[10]. Fiind un model ierarhic şi, în acelaşi timp, implicaţional, fiecare nivel inferior este cuprins şi depăşit în complexitate de cel imediat superior, iar fiecare nivel superior îl implică pe cel imediat inferior.

Rolul acestui concept, de „constrângere" şi de „ghidaj", în semantica cognitivă, nu vizează doar microtextele de tipul proverbelor, zicătorilor, expresiilor etc., ci întreaga cunoaştere, metaforică sau non-metaforică. În ultimă instanţă, *funcţia de orientare a direcţiei metaforizării*, întotdeauna de la ceva mai concret spre ceva mai abstract, este strâns conectată cu o idee foarte veche despre înţelegerea universului ca o imensă „scară ontologică", potrivit căreia, există un *continuum de legături cauzale, organizate ierarhic de la cele mai „firave existenţe", până la „cel mai înalt nivel posibil al fiinţei"*[11]. În teoretizarea acestui model, ideea fundamentală pe care o exploatează Lakoff şi Turner este

[7] Asupra acestui mod de a proceda în semantica cognitivă, a se vedea şi V. Haser (2005), Van der Gucht, Willems, De Cuypere (2007).

[8] Nu ne propunem, în cele ce urmează, să tratăm detaliat acest fenomen semantic. Obiectivul nostru este, aici, mult mai limitat şi mai focalizat. Fenomenul ne interesează doar din perspectiva relaţiei de „constrângere" şi de „ghidaj", impusă prin „ipoteza invarianţei" în semantica cognitivă. Un studiu excelent asupra acestor fenomene semantice a fost realizat de S. Dan-Terian (2010), care le tratează, după sugestia oferită de studiile coşeriene, sub numele de „texteme".

[9] Pentru o posibilă apropiere între acest concept central al poeticii cognitive şi conceptul coşerian de „fundament intuitiv al vorbirii" a se vedea Borcilă (1997b).

[10] Modelul prezentat aici reprezintă doar *forma bazică* a acestui lanţ al fiinţelor, în *forma extinsă*, felurilor de fiinţă prezentate adăugându-li-se încă două, respectiv *societatea* şi *cosmosul*.

[11] Este vorba despre teoretizarea, în cadrul poeticii cognitive, a „istoriei ideii de plenitudine" din filosofie, care a fost pe larg expusă de A. O Lovejoy (1936/1997).

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

că „Marele Lanţ al Fiinţei” constituie un model intuitiv, care nu se bazează pe o cunoaştere explicitată teoretic; dimpotrivă, el este mai aproape de o „folk theory”, o *credinţă naivă despre „natura lucrurilor”*, câştigată pe baza experienţei umane în lume, şi *despre „locul propriu”* al fiecărui fel de fiinţă în „ierarhia” acestui univers. Dezvoltând această idee din filosofie, cei doi semanticieni interpretează modelul „Marelui Lanţ” ca fiind de sorginte schematic-imagistică şi construit pe baza experienţei umane în lume. Principiul Invarianţei Cognitive ar asocia, astfel, ideea „constrângerii” de natură schematic-imagistică cu ideea „ghidajului” „Marelui Lanţ al Fiinţei”, potrivit căruia, nivelele superioare (de exemplu, *nivelul uman*) sunt întotdeauna înţelese în termenii nivelelor inferioare (de exemplu, nivelul *vegetal, animal* sau al *obiectelor inanimate*). Acest rol de ghidaj este susţinut şi de *implicaţiile cauzale* presupuse de aspectul ierarhic al „Marelui Lanţ al Fiinţei”.

Lakoff şi Turner (1989) analizează câteva expresii şi proverbe pentru a demonstra, pe de o parte, faptul că înţelegerea acestora nu depinde, în mod necesar, de contextul situaţional în care ele apar şi, pe de altă parte, teza că mintea umană este capabilă să înţeleagă, fără cel mai mic efort, astfel de eşantioane metaforice doar pornind de la „expresia” acestora, independent de limbă şi de contextul cultural-*istoric* al acesteia (v. şi Gibbs 1994: 310). Se constată astfel că, indiferent dacă domeniul-ţintă metaforic este explicitat sau nu, noi înţelegem că proverbele (care, în domeniul-sursă prezintă o situaţie specifică din „viaţa” plantelor, animalelor sau a indivizilor umani) reprezintă o interpretare a *modului de comportament uman* (domeniul-ţintă). De unde ştim noi însă că ele se referă la om şi la preocupările acestuia?

Răspunsul oferit face apel la Principiul Invarianţei Cognitive. Se sugerează, astfel, că mintea umană este direcţionată şi constrânsă de aceeaşi cartare a structurii schematic-imagistice de la un nivel inferior, mai bogat în detalii (nivelul specific), înspre un nivel mai abstract (nivelul generic). În acest sens, proverbe precum *Buturuga mică răstoarnă carul mare.*, *Cine umblă mult nu prinde rădăcini.* (sau, într-o altă variantă, *Piatra care se rostogoleşte nu prinde muşchi.*), *Orbul dă vina pe groapă.*, *Este mai bine să nu trezeşti fiara care doarme.*, *Broasca a uitat că a avut o coadă.* etc. se bazează pe proiecţia cunoaşterii de la nivelul specific la nivelul generic al domeniului-sursă şi, de aici, la structura de nivel generic a domeniului-ţintă.

Să luăm următorul exemplu: *Este mai bine să nu trezeşti fiara care doarme*[12]. În acest proverb, schema de nivel generic a domeniului-sursă poate fi abstrasă pe baza cunoaşterii noastre specifice pe care o avem din experienţă asupra comportamentului animalier. Informaţia de nivel generic a modelului cognitiv idealizat care constituie domeniul-sursă, *fiară*, poate fi caracterizată astfel: (1) există o fiară care doarme; (2) din experienţă ştim că animalele sunt potenţial periculoase atunci când sunt provocate; (3) trezirea animalului poate avea consecinţe negative, acesta putând deveni feroce; (4) este recomandat să lăsăm fiara să doarmă, decât să devenim ţinta ferocităţii acesteia. Această informaţie de nivel generic din domeniul-sursă este apoi cartată la structura de nivel generic a ţintei.

Cum ajungem, însă, la înţelegerea că este vorba despre comportamentul uman în acest proverb sau că domeniul-ţintă este cel uman? Este vorba de aplicarea metaforei GENERICUL ESTE SPECIFIC şi de conectarea ei la ideea ierahică şi implicaţională a „Marelui Lanţ al Fiinţei”. Potrivit acestor componente constrângătoare, domeniul-ţintă al umanului, pe care îl vizează proverbul, este înţeles în termenii unui domeniu inferior, cel al animalului, care este mai bogat imagistic. Astfel, după ce am identificat domeniul-ţintă, are loc o nouă proiecţie a structurii de nivel generic a sursei (domeniul animalier) la schema generică a domeniului-ţintă al umanului. La rândul ei, aceasta poate fi instanţiată sau

[12] „Mecanismul” funcţionării acestui proverb este prezentat de R. W. Gibbbs (1994: 313-314).

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

aplicată unui număr foarte mare de situaţii particulare sau de nivel specific. Schema generică a domeniului-sursă, ale cărei elemente au fost menţionate mai sus, prezintă, în cartarea la domeniul-ţintă al umanului, următoarele elemente: (1) există o situaţie umană supărătoare; (2) se ştie că astfel de împrejurări pot cauza reacţii sau pot duce la consecinţe neplăcute; (3) atragerea atenţiei asupra situaţiei poate aduce neplăceri persoanei vizate de împrejurarea în cauză; (4) este mai bine să nu aducem în centrul atenţei problema, decât să suportăm consecinţele neplăcute pe care le poate cauza. Această structură de nivel generic a domeniului-ţintă poate fi folosită, ulterior, în înţelegerea unor numeroase situaţii particulare în care ea este aplicabilă prin cartarea structurii sursei la ţintă şi, de aici, la specificarea parametrilor de nivel generic ai ţintei, în situaţii concrete. Înţelegerea se realizează prin stabilirea unui set de corespondenţe: (1) animalul care doarme corespunde situaţiei speciale şi potenţial primejdioase în care se poate afla o persoană; (2) trezirea acestuia corespunde consecinţelor care ar avea loc dacă respectiva situaţie ar intra în atenţia unor anumite persoane; (3) concluzia implicită a raţionamentului şi instanţierea sensului metaforic al proverbului ar fi: „it is better to leave the cheating scandal left unnoticed, just as sometimes it is better to let sleeping dogs remain sleeping" (Gibbs 1994: 314)[13].

Este adevărat că modelul descriptiv elaborat de Lakoff şi Turner aduce o contribuţie inovatoare în descrierea şi în interpretarea semanticii proverbelor. Cu toate acestea, privită în ansamblu, ideea ghidajului „Marelui Lanţ al Fiinţei" care presupune „unidirecţionalitatea" proiecţiei de la nivelele inferioare înspre cele superioare nu poate fi susţinută în toate cazurile de metaforă. Astfel, este ilegitim să generalizăm ideea potrivit căreia creaţia metaforică din vorbirea obişnuită ar presupune *întotdeauna o direcţionare unică a proiecţiei structurii schematic-imagistice de la un domeniu inferior în ierarhia Marelui Lanţ al Fiinţei înspre un domeniu superior în aceeaşi ierarhie*. Cu atât mai puţin poate fi susţinut acest lucru în cazul creaţiei poetice şi, în general, în cazul creaţiei de cultură, care se realizează pe baza metaforei poetice[14]. Santibáñez Sáenz (1999) ilustrează cu câteva exemple concrete inconvenientele argumentaţiei cognitiviste. Exemplele pe care le aduce acest autor invalidează noţiunea de „ghidaj" a „Marelui Lanţ al Fiinţei". Chiar dacă, cel mai adesea, pare a fi „easier to map animals onto humans [...] than animals onto animals or humans onto humans", Santibáñez Sáenz demonstrează că tipul de cartare de la un nivel inferior spre cel superior nu este, întotdeauna, şi unicul mod în care se poate realiza metafora şi, astfel, că „there are exceptions, however" în creaţia metaforică (Santibáñez Sáenz 1999: 185). Exemple precum (1) *John is an Einstein* sau *Alex is a Don Juan*; (2) *My dog has an eagle eye* sau *My dog is an ass*[15] reprezintă astfel de cazuri în care cartarea se produce în interiorul aceluiaşi nivel din ierarhia „Marelui Lanţ": în exemplul (1) avem un caz de cartare în interiorul nivelului umanului, iar în (2) în interiorul nivelului animal.

G. Lakoff şi M. Turner nu exclud nici ei această posibilitate, însă o tratează ca pe un caz de substructurare şi de ierarhizare suplimentară în interiorul aceluiaşi domeniu: „Within each of these levels, there are higher and lower sublevels, so that dogs are higher-order being than insects, and threes higher than algae" (Lakoff, Turner 1989: 167). Autorii cognitivişti nu aduc, totuşi, o explicaţie adecvată pentru eşantioane metaforice de genul celor semnalate de Santibáñez Sáenz (1999). Prin principiul ghidajului, corelat unidirecţionalităţii proiecţiei metaforice şi constrângerii structurii schematic-imagistice, nu pot fi explicate astfel de cazuri. În aceste cazuri sunt aduse împreună, în metaforă, două domenii eterogene care aparţin aceluiaşi nivel în ierarhia „Marelui Lanţ", dar care,

[13] Expresia echivalentă în limba engleză pentru acest proverb este: *It's better to let sleeping dogs lie* (în acest caz, domeniul-sursă se schimbă, conceptul *fiară* fiind înlocuit de *câine*).
[14] Acest lucru este reliefat de M. Borcilă (1997a) care demonstrează, prin analiza exemplelor de metafore poetice folosite chiar de cei doi semanticieni cognitivişti, imposibilitatea legitimării unei asemenea poziţii.
[15] Exemplele îi aparţin lui Santibáñez Sáenz (1999).

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

subordonate fiind unei subierarhizări adiţionale, nu respectă principiul ghidajului de la inferior spre superior. Dimpotrivă, la o privire mai atentă, în exemplul (1), domeniul-sursă, *Einstein*, pare a fi situat, din punct de vedere ierarhic, chiar la un nivel mai înalt decât domeniul-ţintă, *John*, deoarece, prin domeniul-sursă, sunt atribuite domeniului-ţintă tocmai acele calităţi (de ordin superior) care îl depăşesc în complexitate pe acesta din urmă. Chiar şi în cazul celorlalte exemple, care valorifică domeniul animalier, nu putem afirma, de exemplu, că *măgarul* sau *vulturul* ar putea fi subordonate ierarhic *câinelui*, i.e. că în cadrul nivelului animalier din „Marele Lanţ al Fiinţei" am putea opera o subclasificare ulterioară, în interiorul căreia, animale precum *măgarul* sau *vulturul* ar constitui un palier inferior ierarhic câinelui. În critica adusă Principiului Invarianţei, Santibáñez Sáenz (1999) se focalizează aproximativ asupra aceloraşi aspecte, dar le interpretează în termeni diferiţi, care apropie metafora de comparaţie, ajungând şi el, la fel ca şi semanticienii cognitivişti, să nege aspectul cognitiv şi creator al metaforei ca atare. În cele din urmă, Santibáñez Sáenz ajunge să dea, într-o anumită măsură, dreptate poziţiei cognitiviste:

„[I]t may be feasible to compare one object to another by virtue of their sharing of a common image (or even an image-schematic structure), as when we compare a winding river to a rope, or we refer to a large luxurious vehicle as a land yacht. […] But if no image or inherent functional characteristics is involved, a mapping within the same level of the hierarchy becomes more difficult, since is less relevant. We do not need an animal to discuss features which we have already ascribed by convention to another animal" (Santibáñez Sáenz 1999: 185)

În ciuda interpretării lui Santibáñez Sáenz, astfel de cazuri există şi metafora poate implica şi implică, de multe ori, două semnificate care aparţin aceluiaşi nivel din ierarhia marelui lanţ. Ele nu sunt cazuri marginale în vorbirea obişnuită şi cu atât mai puţin pot fi tratate ca atare sau excluse dintr-o teorie semantică a metaforei, în ansamblul ei. Dimpotrivă, ceea ce se demonstrează prin ele este faptul că principiul ghidajului sau unidirecţionalitatea cartării nu poate fi menţinută ca principiu general al creativităţii metaforice.

Argumentele pe care le aduce P. Stockwell (1999) împotriva menţinerii rolului de ghidaj în cartarea metaforică sunt apropiate de poziţia integralistă. Cu toate că ele vizează, în special, metafora poetică, aceeaşi obiecţie este aplicabilă şi în cazul metaforelor din vorbirea cotidiană: „*rather than being unidirectional*, it would seem that conceptual metaphor, even in the TIME IS SPACE example, *might be* ***interanimating***" (Stockwell 1999: 129; subl. n. – E. F.). În acest context, autorul se referă şi la noţiunile de „sursă" şi „ţintă", care sunt propuse, începând cu anul 1980, în cadrul orientării cognitive (v. Lakoff, Johnson 1980/2003). El precizează că aceste noţiuni au subminat, încă de la început, „*the perception of metaphor as creative*", teoria metaforei cognitive culminând, în cele din urmă, în adoptarea Principiului Invarianţei care „limitează" înţelegerea noastră, „condemning us to see things only in the way that we have always seen them" (*ibidem* : 140). Nu în ultimul rând, poeticianul britanic consideră aceste limitări drept limitări ale teoriei cognitive înseşi, iar perspectiva reducţionistă în care este înţeleasă metafora în orientarea cognitivă, ca un aspect ce trebuie corelat cu „the larger, more fundamental claims of cognitive linguistics concerning the linguisitic basis and embodiment of culture and perception" (*ibidem*).

Conceptul de „**interanimation**" pe care îl propune P. Stockwell ni se pare a fi extrem de semnificativ în acest context. Poeticianul britanic demonstrează prin acest concept că „ghidajul" structurii schematic-imagistice de la sursă la ţintă nu numai că este arbitrar, ci el chiar ar trebui respins. În contrast cu teoria cognitivă şi mult mai aproape de concepţia integralistă a metasemiei, conceptul propus de P. Stockwell pare a avea capacitatea de a veni în întâmpinarea ideii că, în conceptualizarea unui conţinut cognitiv nou, apare o

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

întrepătrundere reciprocă şi o „influenţă" sau o „inflamare reciprocă" a celor doi termeni care participă în procesul metaforic. Convergenţa poziţiei poeticianului britanic cu cea integralistă este evidentă: cartarea nu are loc între *două entităţi pasive*, dintre care una (entitatea-sursă) ar avea rolul de a asigura structura celei de-a doua entităţi (entitatea-ţintă), ci *conţinuturile ambilor termeni se amalgamează şi contribuie, în proporţii şi cu conţinut specific, la procesul metaforic*. În semantica integrală, cele două entităţi conlucrează activ la formarea entităţii metasemice, *creată* pe baza „viziunii" aspectului unitar al celor două conţinuturi diferite, captat şi exprimat în/prin actul metasemic. Deoarece procesul metasemic se realizează *între* două entităţi *semantice*, acest fapt sugerează deja angajarea ambelor entităţi în procesul creator ca atare. Pe baza observaţiilor legitime pe care le face cu privire la procesul metaforic, P. Stockwell (1999) ajunge să discrediteze subordonarea ţintei faţă de conţinutul schematic-imagistic al sursei şi dovedeşte, astfel, non-utilitatea conceptelor de „sursă" şi „ţintă". El propune, în locul unei astfel de subordonări, „**ecuarea**" lor, *după modelul ecuaţiei din matematică*. Se demonstrează, în acest context, că, în cazul unei metafore conceptuale precum CEARTA E RĂZBOI, nici măcar formula reversibilităţii relaţiei – CEARTA E RĂZBOI / RĂZBOIUL E CEARTĂ (care ar putea constitui o soluţie la alternativa cognitivistă[16]) nu este la fel de potrivită precum CEARTĂ=RĂZBOI (aceasta din urmă fiind, de fapt, singura şi „cea mai bună" alegere). La rândul ei, semantica integrală nu poate accepta noţiunile de „sursă" şi „ţintă" decât **„din perspectivă funcţională"** şi **doar în măsura în care ele sunt „eliberate" atât de presupoziţia privind „ghidajul" procesului metasemic de la „sursă" la „ţintă"** (Borcilă 2013)**, cât şi de cea a „constrângerii metaforice" de „a nu viola" „structura schematic-imagistică" a ţintei sau „imaginea ţintă".** Poziţia lui P. Stockwell (1999) se dovedeşte a fi şi în privinţa „ecuării" celor doi termeni foarte apropiată de poziţia semanticii integrale. Semantica integrală oferă, însă, şi întemeierea teoretică şi conceptuală necesară explicaţiei datorită căreia termenul de „ecuare" este mult mai potrivit. Cu toate că nici P. Stockwell nu pare să împărtăşească concepţia asupra *naturii conceptuale* a metaforei, emergenţa acesteia *în mediul propriu lingvistic* nu este totuşi accentuată. Câştigul semanticii integrale, în raport cu alte concepţii actuale, constă tocmai în această tematizare a metaforei ca *fenomen lingvistic*, fapt care *situează metasemiile la acelaşi nivel semantic cu semnificatele primare* ale limbajului. Integrarea metaforei în rândul fenomenelor lingvistice reprezintă, indubitabil, contribuţia majoră a lui E. Coşeriu la discuţia actuală asupra metaforei. Mai ales în cadrul cercetărilor de semantică cognitivă, palierul lingvistic este absent, în totalitate, din dezbaterea privind *mediul specific* de manifestare, *locul* şi *rolul* metaforei în cunoaşterea umană[17].

Chiar dacă declanşarea procesului metasemic nu este reperabilă la acest palier, iar procesul, în întregimea lui, nu se poate reduce doar la el, palierul semnificatelor lingvistice nu poate fi însă suprimat. El este necesar, mai ales, pentru a putea fi sesizată *eterogenitatea celor două domenii* cărora le aparţin termenii angajaţi în procesul metaforic. M. Borcilă (2013) argumentează că, pentru a putea surprinde acea „identificación momentánea de objetos distinctos", în termeni coşerieni, care se produce în metasemie, „obiectele" trebuie deja sesizate intuitiv ca intrând sub conul de lumină deschis de semnificat, în procesul de

[16] Această metaforă conceptuală a fost mult discutată. S-a remarcat, în diverse contexte, faptul că sursa (RĂZBOIUL) este mai abstractă decât ţinta (CEARTA), fapt care ar necesita inversarea relaţiei, conceptul de *ceartă* fiind mai accesibil din punct de vedere experienţial decât cel de *război*. P. Stockwell se referă, aici, implicit şi la această dezbatere în jurul metaforei conceptuale CEARTA E RĂZBOI.

[17] Cercetările recente întreprinse în domeniu – efectuate fie din interiorul orientării semanticii cognitive, fie prin raportare critică la aceasta –, au scos deja la lumină necesitatea regândirii metaforelor conceptuale pe o bază lingvistică (v., în sp., Zinken 2007; Zinken, Hellsten, Nerlich 2008; Zlatev 2011 etc.) sau, mai exact, „în mediul cognitiv al limbajului" (Borcilă 2003).

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

determinare reciprocă a celor doi termeni. Pe de altă parte, cele două domenii pot fi individualizate şi captate în eterogenitatea lor numai datorită *semnificatelor* (ca „*dimensiuni ale conştiinţei vorbitorului”*) şi *funcţiei lor distinctive*. Semnificatul constituie, astfel, *condiţia necesară* pentru orice manifestare semantică, inclusiv în procesul de metasemie.

Datorită „organizării” ierarhice a „sistemului conceptual obişnuit” (conform căreia, la un nivel foarte apropiat de structurile schematic-imagistice ale experienţei sunt plasate conceptele de nivel bazic şi conceptele schematic-imagistice, iar la un nivel mai abstract, conceptele metaforice), orientarea cognitivistă nu îşi poate permite să renunţe la ideea acestui „ghidaj” de la mai bogat structurat imagistic spre mai „generic”. Nu credem că greşim dacă susţinem că semantica cognitivă este obligată să menţină aceste constrângeri, datorită perspectivei statice adoptate în considerarea sistemului nostru conceptual[18]. Spre deosebire semantica cognitivă, semantica integrală concepe „cunoaşterea metaforică” sau metasemică drept o cunoaştere care se realizează în activitatea de creaţie a unor entităţi designaţionale noi, fiind, în acelaşi timp, *„pur intuitivă”, „unitară, spontană şi imediată”* (v. Coseriu 1952/1985).

Nu în ultimul rând, „spontaneitatea” metasemică pentru care pledează concepţia integrală nu poate fi separată de înţelegerea actului lingvistic ca act de *cunoaştere prin imaginaţie* sau „imaginativ” *prin care se creează semnificaţi primari şi metasemici în vorbire*. Cele două concepţii generale asupra metaforei, cognitivă şi integrală, deşi se întemeiază ambele pe o platformă de sorginte kantiană, se îndepărtează una de cealaltă prin interpretările propuse ale acesteia. Prin asumarea humboldtiană a schematismului[19], atât „creaţia” de semnificate primare şi metasemice, cât şi orice creaţie culturală, în general, este, în semantica integrală, „**o activitate liberă a imaginaţiei**” (Coseriu 1952/1985). În această activitate, faptele culturale scapă oricăror explicaţii de natură cauzală, fiind subordonate doar *spontaneităţii imaginative* a minţii umane. În acest fel, ele „nu îşi pot găsi o altă ‘raţiune’ (‘temei’ sau ‘explicaţie’) decât ‘în/prin finalitatea activităţii de creaţie însăşi’” (Borcilă 2003: 59). Spre deosebire de semantica integrală, semantica şi poetica cognitivistă nu vor putea accede la o perspectivă cu adevărat cognitivă şi creatoare asupra acestui fenomen crucial, dacă nu vor abandona cadrul conceptual actual, care impune metaforei constrângeri de natură „schematic-imagistică”: acestea rămân, inevitabil, întemeiate pe, „ghidate” de şi, în cele din urmă, *reductibile la „experienţa în lume”*.

Bibliografie:

Borcilă, M. (1997a), The metaphoric model in poetic texts, în J. Péntek, (ed.), *Text şi stil, Text and Syle, Szöveg és stílus*, Cluj-Napoca: Presa Universitară, p 97-104.

Borcilă, M. (1997b), Marele lanţ al fiinţei. O problemă de principiu în poetica antropologică, în *Limbă şi Literatură*, nr. 2, p.13–20.

Borcilă, M. (2001), A cognitive challenge to mythopoetics, în E. Popescu, V. Rus (eds.), *Un hermeneut modern. In honorem Michaelis Nasta*, Cluj, Editura Clusium, p. 97–102.

Borcilă, M. (2003), Lingvistica integrală şi fundamentele metaforologiei, în *Dacoromania*, Serie nouă, VII-VIII, 2002-2003, Cluj-Napoca, p. 47-77.

Borcilă, M. (2013), Probleme de lingvistică integrală, Universitatea “Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca (Prelegeri masterale).

[18] O dezbatere mai detaliată a perspectivei statice în abordarea metaforei, adoptată de semantica cognitivă, am întreprins în Faur (2013b). A se vedea şi Tomoiagă (2013).

[19] Asupra acestui aspect, vezi Faur (2013a).

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

Coseriu, E. (1952/1985), La creación metaforica en el lenguaje, in E. Coşeriu, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, Madrid: Editorial Gredos, p. 66-102.

Coseriu, E. (1985), Linguistic competence: What is it really?, in *The Modern Language Review* LXXX, p. XXV-XXXV.

Dan-Terian, S. (2010), *Semantica textemelor româneşti. Abordare în perspectivă integralistă*, Cluj-Napoca: Universitatea "Babeş-Bolyai" (teză de doctorat).

Faur, E. (2012), The Metaphors for Death and the Death of the Conceptual Metaphors in Poetry. An Analysis Based on Emily Dickinson's Poem "Because I Could Not Stop for Death", în *Dacoromania*, Serie nouă, XVII, 2012, nr. 2, p. 108-123.

Faur, E. (2013a), *Semantica cognitivă şi emergenţa studiilor elocuţionale*. Cluj-Napoca: Universitatea "Babeş-Bolyai" (teză de doctorat).

Faur, E. (2013b), Integral Semantics and Conceptual Metaphor: Rethinking Conceptual Metaphor within an Integral Semantics Framework, în *Cognitive Semiotics*: *Conceptual Metaphor Theory: Thirty Years After*, Vol. V, Issue 1-2, Berlin: Mouton de Gruyter, 2013, p. 108-139.

Gibbs, R. W .Jr. (1994), *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*, Cambridge: Cambridge University Press.

Haser, V. (2005), *Metaphor, Metonymy, and Experientialist Philosophy. Challenging Cognitive Semantics*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Jäkel (2002), Hypotheses Revisited: The Cognitive Theory of Metaphor Applied to Religious Texts, www.*metaphorik.de* */ 02/2002.*

Lakoff, G. (1990), The invariance hypothesis: is abstract reason based on image schemas?, în *Cognitive linguistics* , an I (1990), nr.1, p. 39-74.

Lakoff, G. (1993), The contemporary theory of metaphor, în A. Ortony (ed.) *Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 205-251.

Lakoff, G., Johnson, M. (1980/2003), *Metaphors we live by*, Chicago and London: The University of Chicago Press.

Lakoff, G., Turner, M. (1989), *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*, Chicago: University of Chicago Press.

Lovejoy, A. O. (1936/1997), *Marele Lanţ al Fiinţei. Istoria ideii de plenitudine de la Platon la Schelling*, Bucureşti: Humanitas.

Santibáñez Sáenz, F. (1999), Constraints on Metaphor: Some Notes on the Role of the Invariance Principle in Metaphoric Mappings, în *Revista Española de Lingüística Aplicada*, nr. 13, p. 177-187.

Stockwell, P. (1999), The inflexibility of invariance, în *Language and literature*, vol 8, nr. 2, p. 125-142.

Tomoiagă, A. M. (2013), La métaphore dans l'activité de parler, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Philologia*, an LVIII, nr. 2, p. 201-214.

Turner M. (1990), Aspects of Invariance Hypothesis, în *Cognitive Linguistics*, an I (1990), nr.2, p.247-255.

Turner, M. (1992), Language is a virus, în *Poetics today*, vol. 13, nr. 4, p. 725-736.

Turner, M. (1993), An image-schematic constraint on metaphor, în R. Geiger, B. Rudzka-Ostyn (eds.), *Conceptualizations and Mental Processing in Language*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 291-306.

Van der Gucht, F., Willems, K., De Cuypere, L. (2007), The iconicity of embodied meaning. Polysemy of spatial prepositions in the cognitive framework, în *Language science*, 29, p. 733-754.

Zinken, J. (2007), Discourse metaphors: The link between figurative and habitual analogies, în *Cognitive Linguistics*, 18 (3), p. 445-465.

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)

Zinken, J., Hellsten, I., Nerlich, B. (2008), Discourse metaphor, în R. M. Frank, R. Driven, T. Ziemke, E. Bernardez (eds.), *Body, language and mind. Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 363-386.

Zlatev, J. (2011a), From Cognitive to Integral Linguistics. Learning from Coseriu's Matrix, în *Intellectica: Cognitive Linguistics: a Critical Exploration*, 2011, nr. 56, p. 125-147.

BDD-V104 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:57:30 UTC)